پوهندوی آصف بهاند

۲۰۱۹/۰۳/۰۴

مورنۍ ژبه،

ستونزې او حلارې

پنځمه او وروستۍ برخه

مورنۍ ژبه يوه داسې ونه ده چې بېلابېلې ښاخګې او په زرګونو، لکونو او لا مېليونونه پاڼې يا لغتونه لري، دا ونه که اوبه نه شي، دا ونه پالل شي، که شتمنه نه شي؛ نو څنګه هيله کولای شو چې د دې ونې پاڼې به زېړې نه شي، وبه نه رژېږي او دا ونه به زړه او پوده نه شي؟

اوس بايد څه وکړو؟

حلارې:

له دې حالت نه د وتلو له پاره او پښتو ژبه له داسې ستونزو نه د ژغورلو په خاطر، د اوس له پاره موږ دا دندې په مخ کې لرو:

ـ د پاسنيو يادو نيمګړتياوو تولې هغه برخې چې په خپله پښتنو زېږولې دي، په خپله يې بايد په هوښيارتيا سره اصلاح او رفع کړي،

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

ـ په لومړي ګام کې باید د یادو تېروتنو مخنیوی او نه تکرار له شخص او کورنیو پیل کړو، تر وړکتون، ښونځي، پوهنځي، دولتي او شخصي ادارو پورې، په ټولو ځایونو کې جدي پام ورته وکړو،

ـ موږ خپله باید خپله مورنۍ ژبه پښتو ووایو او وې لیکو،

ـ موږ که خپل وخت بېځایه ضایع نه کړو ښه به وي. هغه وخت چې په کې ځان سلامت او نور ملامت ګڼو یا په هر مجلس کې ځانونه سپیني کوترې ګڼو او مقابل لوری تور کارغان؛ که په هغه وخت کې د خپلې ژبې د غني کېدو او علمي کېدو په نیت، یوه پاڼه مطالعه وکړو، یوه کرښه ولیکو، یا د تخلیق په باب فکر وکړو، یا یو پروګراف ژباړه وکړو؛ نو په ورو ـ ورو به مو ژبه د غنا پر لوري حرکت وکړي، شتمنه به شي او له مرګ نه به وژغورل شي. موږ هر یو که د خپل ورځني، میاشتني او یا کالني مصرف ډېره لږه سلنه په خپله مورنۍ ژبې باندې د کتابونو خپرېدو او چاپ او د سواد زدکړې او عامېدو له پاره وسپمو، ژبه به مو له دې خوار حالت نه ووزي او مخ په بره به روانه شي.

ـ پښتون باید تعلیم سره پخلا شي او په نوي او مدرنې تکنالوژۍ سره ځان داسي سمبال کړي چې د تمدن له کاروان سره اوږه په اوږه روان وي، ځکه چې د مورنۍ ژبې د ساتنې، پالنې او پرمختګ اصلي لار په نوې بڼه تعلیم دی،

ـ زدکړي خلک باید خپله پوهه او علمي تجربې په خپله مورنۍ ژبه په میډیا کې وړاندې کړي، چې د اړتیا له مخې خلک اړ شي چې دا ژبه زده کړي،

ـ په هر ډول چې کېږي پښتانه باید خپله مورنۍ ژبه د کمپیوټر جال ته ورننباسي او دا کار په علم سره کیږي، نه د شپنۍ له ډانګ سره،

ـ د مورنۍ ژبې له پاره چې عملاً کار وشي، که ډېر لږ هم وي، د درناوي وړ دی او که بې عمله خبرې په کلونو ـ کلونو وشي، هسې باد په توره وهل دی. موږ باید عملي کار وکړو،

ـ په مورنۍ زبه باندې زدکړې د هرچا حق دی، په مورنۍ ژبه هر څه ډېر ښه زده کېدای شي، او دا حق هر چېرې چې وي باید د تر لاسه کولو له پاره یې کار او مبارزه وشي،

ـ موږ ته هر ډول ضرر چې متوجه شوی او رسېدل دی، له خپل جهالت نه مو دی، نو ځکه باید جهالت له ځانه وشړو او د شړلو یوازینی وسیله یې تعلیم دی کله چې تعلیم یافته شوو، بیا نو هر څه سمولای شو، هر څه سم کارولای شو او په قدر یې هم پوهېدلای شو، له هغې ډلې نه مورنۍ ژبه،

ـ زموږ د تیرو نسلونو او اوسني نسل یوه تېروتنه دا ده چې له دوی څخه ډیری د سیاسي بُتانو او باباګانو په لمنو او عبادت پورې نښتي وي، دا کار باید دوی پرېږدي. تشې خبرې او بې ګټې شعارونه بیا، بیا تکرارول، نه د چا ورځني ژوند ته ګټه رسوي او نه هم مورنۍ ژبې ته،

ـ پښتانه باید په عملي ډول د خپلې ژبې د غنا له پاره له تعلیم کولو وروسته د علومو او هنرونو په ټولو برخو کې د علمي او هنري آثارو په لیکلو او ژباړلو باندې پیل وکړي، څو ژبه غني شي او له مرګ نه وژغورل شي،

ـ «مورنۍ ژبې ته تر ټولو لوی کار دا دی، چې انسان ته د ګټې او خیر رسولو پوهه او ادبیات په کې ډېر شي. انسانوژونکي ادبیات د مورنۍ او پلرنۍ دواړو ژبو بنسټ ویجاړوي. د نړۍ تر نیمایي زیات نفوس غواړي انګریزي زده کړي، ځکه د پوهنې، اقتصاد، پوهاوي او اړیکو ژبه ده. ډېر لږ کسان پوهیږي، چې په انګریزي کې د ویاړنو، حماسو، وژنو او وهنو ځومره ادبیات شته؟ انګریزي نه زړه ژبه ده، نه سوچه او نګه، ګرامر یې له یوې لرغونې (ژرمانیک) ژبې راپور کړی او وییپانګه (لغوي ذخیره) یې له لسګونو نورو(لاتین، فرانسوي، جرمني، یوناني او...) ان چې انګریزي څوک د شکسپیر لپاره هم نه زده کوي، بلکې انګریزي د معاش او ډوډۍ لپاره غوره کیږي.

که مورنۍ ژبه دربانډې رینښتیا ګرانه وي، په شعارونو نه، بلکې په پوهنه یې بدایه کړئ او ویونکیو ته یې د انساني ژوند د لاښه والي شرایط برابر کړئ.
تر هغو، چې د یوې ژبې ویونکي ځواکمن نه شي، ژبه ځواکمنېدای نه شي.»

ـ موږ باید خپله ژبه دومره غني کړو چې نه یوازې یې ویونکي خپل اړین علمي هنري مواد په خپله مورنۍ ژبه پیدا کړای شي، بلکې د نورو ژبو ویونکي، په دې ژبه کې د شته آثاررو نه د استفادې په خاطر دا ژبه باید زده کړي،

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

ـ زموږ د مورنۍ ژبې په برخه کې بله اساسي ستونزه د پښتني مېندو له سواد او زدکړو نه د محرومیت مسأله ده. څنګه چې د مورنۍ ژبې له نامه څخه څرګندېږي، بنیاد او سټه یې مور ده او کله چې مور له سواد، ښوونځي او پوهنځي نه لرې او محرومه وي، څنګه کولای شي چې خپل ماشوم ته خپله ژبه په سمه توګه ورزده کړي او د زده کولو، ساتلو او پاللو پر ارزښت یې پوه کړي.

له بده مرغه چې د ډېرى پښتنو پر ذهن باندې د «ښځه یا په کور یا په ګور» پالیسي تر اوسه پورې هم حکومت کوي. د همدې پالیسی په دایره کې او د «غیرت» د دیوالونو په منځ کې ښځه نه شي کولای د مورنۍ ژبې په برخه کې خپل اصلي رسالت تر سره کړي. د دې استدلال له مخې مور، خپله د خپلې مورنۍ ژبې ودې او پرمختګ ته پاخه دیوالونه جګ کړي دي او په مستقیم او غیر مستقیم ډول مو د خپلې مورنۍ ژبې مخه ډب کړې ده.

ـ ښاغلي یون د ۲۰۱۹ کال د فبرورۍ پر شپږمه نېټه، د یوه ځانګړي ملي سیاسي وړاندیز په ترڅ کې دا زېرى هم ورکړ چې:
«لومړی کار او زېرى دا دی چې د یوه کال په بهیر کې به د ټولو پښتنو افغان پوهانو له نظرونو څخه (د پښتو ژبې د ودې ماسټر پلان) جوړوو...»

که په ریښتیا سره د ښاغلي یون دا وړاندیز د عمل جامه واغوندي، نو همدې ته د پښتو مورنۍ ژبې له پاره، پرته له لاپو نه عملي کار ویل کېږي.

اوس نو که څوک د مورنۍ ژبې بقا، غني کېدل او پرمختګ غواړي، نو د پښتنو له لوري دا زیږول شوي ستونزې، په خپله پښتنانه باید لرې کړي او که ځان بدل نه کړو، زموږ او زموږ د مورنۍ ژبې حال به تر دې هم بد وي.

ـ د نړۍ راتلونکې ژبه د تکنالوژۍ ژبه ده، موږ باید پښتو او پښتانه له تکنالوژۍ خبر او ورسره مل کړو، که نه نو د پښتو او پښتنو ګلیم ټول ګنه،

ـ زما له نظره د اوسني نسل د مبارزو فوکس باید پر تعلیم باندې وربرابر وي. له کلي نیولې بیا تر ښاره، له داخل نه نیولې تر بهر پورې، که هم دا اوسنی نسل او هم راتلونکي نسلونه په نوي تکنالوژۍ سمبال او تعلیم یافته وي، بیا د هر څه په ارزښت پوهېږي. د وطن، دخلکو، د ملي ګټو... او د مور او مورنۍ ژبې پر ارزښت هم.

ژبه په تشو احساساتو او خالي شعارونو، نه له مرینې راګرځول کېږي او نه بدایه کېږي. ښاغلي ډوکتور لطیف بهاند د مورنۍ ژبې په هکله د خپلو ګټو خبرو په لړ کې یو وار داسې لیکلي وو:

«زه هیله لرم چې هر څوک د خپلې مورنۍ ژبې د لمانځنې، پالنې ، روزنې او پانګمن کولو حق ولري، خو ژبه په تشو نارو سورو، چغو او هغې ته د لویو ستاینو په ورکولو نه پانګمه کېږي او نه وده کوي. ژبه د علمي، تخلیقي آثارو په رامنځ ته کولو، ژبه کېږي او تر ټولو مهمه دا چې ژبه باید په غوره توګه سیاسي – اقتصادي، فرهنګي شي.»

ځینې خلک دعوا لري چې پښتو ژبه څو میلیونه لغوي ذخیره لري، خو د یادې خبرې د ثبوت له پاره تر اوسه پورې کوم سند نه دی وړاندې شوی.
«د ښاغلي، ډوکتور عبدالحمید بهیج عثماني په وینا، زموږ د قاموسونو د وییونو یا لغتونو شمېر په دې توګه دی:

۱ـ دریاب: ۶۰٬۶۹۵

۲ـ پښتو ـ پښتو تشریحي قاموس: ۴۷٬۵۷۵

۳ـ پښتو ـ دري قاموس: ۲۸٬۹۰۰

۴ـ انګرېزي ـ پښتو قاموس (علومو اکاډیمي)۱۹۷۱، ۲۳»

خو ډوکتور زیار د خپلو کلونو، کلونو څېړنو په پایله کې ویلي دي چې:

«ټول هغه لغتونه، چې زموږ په اوسنۍ ګړنۍ، لیکنۍ او څېړنیزه ژبه کې کارول کېږي، له ۸۰ زرو، نه زیاتېږي... په وروستیو څو لسیزو کې، د نیولوګیزم (د نویو لغتونو جوړونه) له نورو ژبو د ژباړې، د اصطلاحاتو او ټولو ترکیبونو سره کېدای شي، تر ۲۰۰ سوو زرو پورې ورسېږي.»

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

چا ځومره مورنۍ ژبې پښتو ته کار کړی، هغه نه شي پټېدای، که څوک يې يادونه ونه کړي، د يو څه مودې له پاره به هير شي چې دا کار موږ بايد و نه کړو. هغه چا چې د تشو شعارونو پر ځای خپلې مورنۍ ژبې پښتو ته عملاً کار کړی دی بايد ياد شي او قدرداني يې وشي.

د پښتو ژبې د لومړني لاس ته راغلي شعر شاعر امير کروړ جهان پهلوان نه را نيولې بيا تر نن پورې د ټولو شاعرانو، ليکوالانو، ژباړونکو، ژبپوهانو، ښوونکو، قاموس ليکونکو او قاموس ټولونکو کارونه او اثار مالوم او ثبت دي، ځومره چې ما ته مالوم دی او اثار يې تر اوسنيو نسلونو پورې رارسېدلي دي؛ د هغو په استناد ويلای شم چې چا، ځومره او په کومه برخه کې پښتو مورنۍ ژبې ته کار کړی دی:

د کلاسيکانو: روښاني دورې قلموال، خوشال بابا او کورنۍ يې، حميد مومند، رحمان بابا او د پښتو ادبياتو د اوسنۍ دورې له پيل سره:

راحت زاخيلی، امين ملنګ جان، استاد الفت، پوهاند رښتين، علامه حبيبي، استاد خادم، علامه رشاد، استاد بينوا، محمد جان فنا، استاد صديق روهي، استاد شپون، سليمان لايق، پوهاند ډوکتور بهاالدين مجروح، استاد حمزه شينواری، استاد بختانی، حبيب الله رفيع، زلمی هيوادمل، استاد صديق پسرلی ، پوهاند ډوکتور زيار، نادر جلالي، محمد عثمان نژند او د هغه وخت د معارف وزارت په تالبف او ترجمې رياست کې د ده ځينې همکاران، د نويمې لسيزې له پيل مخکې د هغه وخت راديو افغانستان ټول هغه نطاقان ـ ممثلين قلموال او په تيره هغه کسان چې د ماشومانو او کوچنيانو له پاره يې د راديو له څپو څخه کيسې ويلې (ستاره اميني) او...

تر يادو مشرانو وروسته په بل جنريشن کې: ، ډوکتور لطيف بهاند، ډوکتور داود جنبش، ډوکتور بهيج عثماني غفور لېوال، زهير شينواری، اسماعيل يون، طاهر کانی، استاد علي رسولزاده، حاجي محمد نوزادي، ابراهيم نعيمي، عبدالمالک بېکسيار، ويسا ورونه، محمود مرهون، احمد ولي اڅکزي، مير احمد ياد او...

پاس ياد شوي کسان هغه ښاغلي دي چې په خپلو بېسارو فرهنګي کارونو، تدريس، هستونو، ژباړو، قاموس ليکنو او... سره يې پښتو مورنۍ ژبه له لويدلو او هېرېدلو ژغورلې ده، زه يې د زړه له تل نه مننه کوم او ترسره کړيو کارونو ته يې د قدر په سترګه ګورم او که د چا نوم زما هير شوي وي او زما له قلم نه پاتې وي، له هغه او هغو نه زه بښنه غواړم.

زه د خپلو څو لسيزو زدکړو، تدريس، مطالعې، څيړنو، تخليق او تجربو په پايله کې دې نتيجې ته رسيدلی يمه چې:

مورنۍ ژبه يوه داسې ونه ده چې بېلابيلې څانګې او په زرګونو، لکونو او لا ميليونونه پاڼې يا لغتونه لري، دا ونه که اوبه نه شي، که ونه پالل شي، که شتمنه نه شي؛ نو څنګه هيله کولای شئ چې د دې ونې پاڼې به زېړې نه شي، وبه نه رژېږي او دا ونه به زړه او پوده نه شي؟

(آصف بهاند)

«کوم قام ته چې خپله ژبه سپکه شي،

هغه قام سپک شي

او د کوم قام نه چې خپله ژبه ورکه شي،

نو هغه قام ورک شي.»

(خان عبدالغفار خان)

پای

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له رااليږلو مخکې په ځير و لولئ